

ali kako se Hrvatje z veseljem aklimatizirajo Beogradu in prevzemajo njega dijalekt (Miličić, Krleža, Krklec). Posebej o Krklecu, ki je vzljubil cirilico in popolnoma prešel v tipično srbski religiozni nihilizem, potem ko je v dveh cerkvah slučajno doživel dve »avanturi«: katoliški krst in pravoslavno ženitev ter gleda na ubogo Slovenijo kakor vsi onkraj Save kot »na eno naših najlepših pokrajin, ki jo je skoraj upropastil katolicizem, večje izrabljan in negovan od klerikalizma« (116).

»Deset pisateljev — deset razgovorov« je po vsem tem zbirka snovi za bodoče literarne zgodovinarje, sicer pa navadna »književna reportaža, ozko vezana na čas, v katerem je napisana«, kakor Čosić sam dobro in skromno označuje ceno svojih zapiskov. Pisane pa so z veliko pisateljsko rutino, s francosko lahkoto in ostrim opazovanjem realnega miljeja, v katerem se obiskani literat giblje, kar izdaja Čosića kot dobrega pisatelja, tudi ko piše kot žurnalist.

Tine Debeljak

† DR. STANKO VURNIK

Na veliko sredo zjutraj, dne 23. marca t. l., je podlegel težki bolezni, ki ga je za zadnje mesece prikovala na postelj, dr. Stanko Vurnik, vnet in plodovit sotrudnik Doma in sveta. Jeseni lanskega leta si je pokojnik nakopal nevarno prehlajenje, ki je postalo povod težkega in mučnega hiranja; v popolnoma oslABLJENEM organizmu so se razvile kali sušice, katero je Vurnik kot toliko naših mladih ljudi dobil v svetovni vojski; okrog božiča lanskega leta je legel, da ne vstane več — in na veliki četrtek popoldne smo ga spremili k večnemu počitku. Na poslednji poti ga je spremljalo veliko število ljudi, ki je pričalo, kako znan in upoštevan je bil pokojnik; glasbeno društvo »Ljubljanca« mu je zapelo dve žalostinki, na grobu pa so se poslovili od njega ravnatelj dr. Niko Županič za Etnografski muzej, čigar duša je bil rajni Vurnik, konservator dr. Fran Stele v imenu Slov. kat. starešinstva in podpisani v imenu Doma in sveta. Stanko Vurnik zapušča ženo in dva otoka.

Stanko Vurnik je bil rojen dne 11. aprila 1898 v št. Vidu pri Stični na Dolenjskem,

kjer je bil njegov oče organist in »že kot otrok je vsrkal vase ljubezen do glasbe, ki se je v zrelih letih le še stopnjevala do strastnega, z vsem razumevanjem gojenega trajnega znanstva« (Fr. Stele v »Slovencu«, dne 24. marca 1932.) Gimnazijo je V. dovršil v Ljubljani ter odšel po položeni maturi na fronto v Kanalsko dolino. Po končani vojni je študiral filozofijo in pravo na univerzah v Zagrebu in Ljubljani, a je leta 1920/1 prekinil študij ter stopil v službo k poročevalskemu oddelku pokrajinske vlade v Ljubljani. L. 1921 je vstopil v kulturni referat pri »Jutru«, kjer je objavil l. 1922 svoja prva poročila o ljubljanskih umetnostnih razstavah ter o umetnostnem gibanju inozemstva. V »Almanahu kat. dijaštva« iz l. 1922 je objavil studijo o novi arhitekturi. Tedaj se je ponovno vpisal na vseučilišče, kjer se je odločil za studij umetnostne zgodovine ter je iz tega predmeta l. 1925 pri prof. Iz. Cankarju promoviral. Pri umetnostni zgodovini je našel pravo polje za svoje zanimanje, v sistemu prof. Cankarja pa trdno bazo za svoje nadaljnje znanstveno delo, ki je bil z njim koj po končanih studijah, ko je še istega leta 1925 nastopil službo asistenta na Etnografskem muzeju v Ljubljani, postavljen pred zanj novo, dotlej še povsem neobdelano tvarino: etnografijo. Na Etnogr. muzeju je zadnja leta deloval kot kustos ter odpiral naši znanstveni kulturi nova prostorja, vidike in probleme, zlasti še, ko se je jel zadnji čas prav organično nujno čedalje bolj posvečati tudi strokovnemu studiju glasbe.

Že zunanja črta Vurnikovega dela, ponazorjena zgolj z nepopolnim bibliografskim pregledom, kaže razgibanega duha, ki ni samo opazljiv po svoji izredni delavnosti in energiji, nego pravitako po pomembnosti dela samega. Renesansa zanimanja za slovensko umetnost, njeno preteklost in sedanjost, ki je započela o. l. 1920 z novimi silami obujati v nas dotlej nekam inertno zanimanje in ki je izhajala v prvi vrsti iz um. zgod. instituta naše univerze (ustanovitve Narodne galerije, Umetnostno zgodovinskega društva, Zbornika za umetn. zgodovino, prireditve »Zgodovinske razstave slov. slikarstva itd.), je zajela Vurnika v prvih, zelo razboritih publicističnih letih, ki pa nosijo že močan pečat akademskega studija in smotrnosti. Poleg različnih poročil v

dnevnih je Vurnik tedaj objavil v Ljubljanskem Zvonu, 1923, 193 razpravo »Po zgodovinski razstavi slovenskega slikarstva« (priređitelji razstave so ga tudi sicer pritegnili k delu), v Zborniku za umetnostno zgodovino pa avtobiografsko gradivo naših novejših mojstrov (1923, 32: Spomini Ivana Franketa; 100: Spomini Ivane Kobilce; 1924, 57: Spomini Ferda Vesela). V letih 1924/25 ga je absorbiralo delo za disertacijo, ki jo je predložil v pol. semestru 1925 in ki je obravnavala glavnega mojstra našega baročnega slikarstva, Val. Metzingerja. V tem doktorskem delu je Vurnik poleg izredno sistematičnega, morda preshematičnega pregleda stila našega baročnega slikarstva ugotovil tudi važne stvari glede provenijence tega mojstra; delo samo je jel objavljati v Zborniku za um. zgodov. l. 1928 (str. 1, 95) ter 1929 (65).

Nato pa se je Vurniku miselni delokrog razširil zlasti v dvojnem pogledu: 1. je kot praktični umetnostni kritik in publicist začutil nujnost idejnih in socialnih osnov takšnega dela (v tem času je Vurnik pričel pisati v Dom in svet), 2. pa je kot asistent Etnogr. muz. pri novem gradivu trčil tudi ob novo ledino naše znanstvene kulture, naše narodopisje.

Spisi, ki so obravnavali v sledečih letih probleme sub 1, bi bili nekako tile: V Domu in svetu 1926 je objavil članek »Kritika kot družabna vrednota« (89), »K sodobni upodablajoči umetnosti« (278) ter »K spoznavnim in družabnim vrednotam subjektivno-individualne metode« (212), V Ljubljanskem Zvonu 1926 pa članek »Umetnost in družba ter umetnostna politika« (241). V približno sličnih smereh se giblje tudi članek v Domu in svetu 1927, 278: »K poglavju o pojmovno-spekulativnem in historičnem spoznavanju umetnosti.« Ta usmerjenost pokojnega Vurnika pa se v sledečih letih ni več omejevala samo na ožja kulturno-idejna področja, nego se je prenesla kot zahteva nujnosti takih osnov tudi na celotno žitje človeka in družbe in v tem zmislu je napisal v Domu in svetu, 1930, 129 idejno-plameneči članek: »K problemu sodobne kulturnosti«. Dvoma ni in ga ne more biti, da je Vurnik prešel k takemu gledanju šele po težkih notranjih borbah in doživetjih ter tudi po težkih izkustvih. Ta njegova nova

spiritualistično - racijonalistična usmerjenost pa je sicer zdaj podslikavala struktivno tudi vse ostalo njegovo delo, kakor ga je na pr. okrog l. 1922 aktivistično-racijonalistična ideologija.

Drugo polje Vurnikovega dela v tej dobi je bilo slovensko narodopisje. L. 1926 je pričel Etnografski muzej v Ljubljani izdajati svoje glasilo »Etnolog« in med njegovimi prvimi prispevki srečamo tudi Vurnikovo studijo »Drobec k studiju slovenske ljudske plastike« (1926/27, str. 84). V sledečih letih pa so izšle vse važnejše V. razprave s področja slovenske etnografije. Na pr. 1928, 1: »Slovenska peča; 1929, 157: »Slovenske panjske končnice«; 1930, 30: »Kmečka hiša Slovencev na južnovzhodnem pobočju Alp«; 165: »Studija o glasbeni folklori na Belokranjskem«. S takimi in podobnimi razpravami pa je Vurnik tedaj sodeloval tudi v tujih izdanjih, recimo v veliki monumentalni belgrajski izdaji »Naše selo« in drugod. Njegovo delo v etnografiji označuje zlasti prenos umetnostno-zgodovinske stilske kritike in tipologije na tvarino ljudske umetnosti in kulture.

Deloma od etnografije (glasbeni folklor), deloma pa od starega, nadvse živega smisla in aktivnega razmerja do glasbe imamo razumeti zdaj tudi Vurnikov markantni prodor v glasbeno kritiko, vedo in publicistiko, s katerim si je postavil pač svoj najnesmrtnější spomenik. To novo njegovo udejstvovanje je zvezano najtesneje z njegovim kulturnim referatom pri »Slovincu«, kolikor zadeva to delo sodobno slovensko glasbeno ustvarjanje in življenje, kolikor pa teoretične in historične osnove in rezultate, pa z Domom in svetom. Tu je l. 1927. objavil svoj prvi referat, »O slovenskem glasbenem življenju v l. 1926« (47, 125), referat, ki ga je potem nadaljeval v l. 1928, 1929, 1930 in 1931. Posebno važno pa je l. 1928, ko je na spodbudo tedanjega urednika, Fr. Steleta, jel pisati sistematski del »Uvoda v glasbo«, ki je izšel v knjigi l. 1929. Po presledku dveh let je v l. 1931 pričel nadaljevanje »Uvoda«, njegov historični del; sredi dela, ko je že v glavnem zaključil čisto antično glasbo in ko bi bilo prišlo na vrsto nadvse zanimivo obdobje pozne antike, pa je Vurnik umrl in ta globoko in široko zasnovana monumentalna razprava je ostala to zo. Razen teh študij pa je objavil V. v Domu in

svetu še zlasti dve: 1929. »O novi slovenski operi, 1930. pa »Studijo o stilu slovenske glasbe« ter »H krizi naše glasbe«. (Mnogo njegovega muzikološkega in muzikalno-kritičnega dela so objavili poleg Doma in sveta zlasti »Slovenec« in »Zbori«.)

Vendar pa je tudi sredi novega zanimanja V. še vedno obdržal stik z ožjo, likovno umetnostjo in to bodisi v samostojnih člankih bodisi v referatih in kritikah, predavanjih in podobnem. V Domu in svetu je objavil med drugim l. 1927 članke: »Ivana Kobilca in njena umetnost« (83), »Osamosvojitve slovenske keramike« (213), l. 1930 »Problemi Cankarjevega spomenika« (32) in drugo. Svoje kritike in poročila je objavljaval v »Slovenecu«, v prejšnji dobi tudi v »Narodnem dnevniku«, ter v »Zborniku za umetnostno zgodovino.« S predavanji iz tega področja je sodeloval pri ljubljanski radijski postaji, kakor tudi pri zimskih ciklih, katere je pred nekaj leti prirejalo »Umetnostno-zgodovinsko društvo«, čigar delaven tajnik je bil Vurnik zadnja leta. Bil pa je V. tudi sicer aktiven sodelavec pri vseh umetnostno-zgodovinskih in umetnostnih prireditvah in ga bode ta stroka težko pogrešala. Zadnji čas je pripravljaval gradivo za večjo monografijo iz našega umetniškega življenja.

To bi bila v grobih črtah slika Vurnikovega akademsko-publicističnega dela, ki pa Vurnika — javnega delavca ne podaja celotno, kajti med drugim se je udeleževal tudi v prevajanju, v originalnem feljtonu in kratkem eseju, v katerem je često razmišljal važna vprašanja sodobnega življenja. Toda to gradivo je večjidel anonimno in težko pregledno, kaže pa v dobri luči ne samo plodovitost, nego tudi nemirno, jasnosti in boja željno stremljenje pokojnika, ki je bil vselej poln stvarnega, a globoko osebnostno utemeljenega odnosa in pogleda na naše kulturno in narodno življenje. Strastnost, s katero je zagovarjal svoje teze, ni pri njem nikdar iskala potrdila lastnega stališča, nego vselej le koristi celote.

Vendar — zgolj te in take besede so najlažje, kar moremo zapisati Vurniku v spomin. Značaj in obseg njegovega dela sta tako evidentna in sta bila že ob njegovem nastanku takšne vrste, da ni moglo biti niti za hip dvoma o historični pomembnosti in mestu Vurnikovega dejstvovanja v zgodovini našega kulturnega in duhovnega življenja.

Vurnik sam je imel neverjetno izbrušen historični čut in neverjetno izdelan historični koncept in kar je v mojih očeh ravno zanj toliko važno in značilno, je dejstvo, da do faktičnega historičnega dela ni prišel, dočim je mogel že vso sodobnost obravnavati kot popoln historičen kompleks in je bila ta zavest odločilna zlasti tudi za njegovo razmerje do lastnega subjektivnega doživljanja in ustvarjanja. V stilu naivnega realizma Vurnik ni doživljal in ustvarjal, prav tako ne v stilu psihološkega subjektivizma, o tem vsaj v njegovem delu ni nobene sledi in upam, da trdim, kar trdim, pravilno. Pač pa nosi njegov oevre drug način gledanja in doživljanja — historizem, in vprav po tem ga bo morala zgodovina našega duhovnega gibanja v 20. stol. vedno imenovati kot najznačilnejšega predstavnika. Ko se je od njega po letih le nekoliko mlajša slovenska mladina borila za novo podstatnost in novo, pristno subjektivno ter duhovno-kulturno doživljanje in ko je bilo v tej borbi in v tem iskanju mlademu rodu z izjemo lastne nejasnosti prav vse nejasno, negotovo in neurejeno, je bilo pokojnemu Vurniku nasprotno vse določno, jasno in popolnoma drugačno, bilo je preračunljivo in ugotovljivo, izvedljivo ter prisotno v historični zavesti, v katero se je razširila problematika sodobnosti, ležeč pred njim kot izdelan zgodovinski umotvor. A bojim se, da mu je kesneje baš zaradi tega ta »urejena iracionalnost« postala temeljito nedoločna in labilna. Vera v to formo in ta izraz — to je bila njegova znanstvena in zlasti publicistična delavnost, a naj nič ne trdim preveč, ako rečem, da mu je enako bila leta v prvem času tudi edina vera. V teh in takih stvareh pa se je izražala razvodnica med generacijama in nemara je tudi del Vurnikove življenjske drame izviralo prav odtod.

Spoštljivo delo, ki ga je V. zapustil — ali stoji v kakem razmerju z življenjem, ki ga je živel? Ali je nosilo oboje upanje ali obup? Optimizem ali pesimizem? Samota ali osamelost? Kaj? Ali je bilo eno deležno tega, drugo drugega? Kako? — Kdo bi vedel na to odgovora? Ali gotovo je, vesel in srečen človek Vurnik ni bil, ni mogel biti, a kako bi bil mogel biti, tega tudi sam ni vedel. — Dom in svet bo ohranil S. Vurnika v trajnem spominu.